

УДК 94(477-25):281.93

DOI: 10.18523/2617-8907.2020.3.29-35

Сергій Божко

ТРИ ВАВИЛОНСЬКІ ОТРОКИ В ЖИВОПИСІ СОФІЙСЬКОГО СОБОРУ В КИЄВІ

У статті проаналізовано представлення в монументальному фресковому живописі Софії Київської старозавітної історії «Три юдейські отроки в печі вогняній». Надано характеристику зображень святих юнаків, уточнення атрибуції їхніх індивідуальних образів і акцентуацію ролі сюжетів у загальній системі розпису. На прикладі неодноразового зображення трьох вавилонських отроків у монументальному живописі Софії Київської можна пересвідчитись у популярності в давньоруському релігійному мистецтві цих юних праведників та чуда, яке з ними сталося «у печі вогняній», а також у символічній важливості цієї старозавітної історії в справі християнізації Русі та в успадкуванні давніх традицій у мистецтві України.

Ключові слова: Софія Київська, три вавилонські отроки, вогняна піч, монументальний живопис, фреска.

Постановка проблеми. Для усвідомлення власної ідентичності ми уважно вглядаємося в минуле, у свято-культову традицію наших пращурів. Справжньою скарбницею цієї традиції є Софія Київська, пам'ятка першої половини XI ст., де збереглися сотні образів святих мужів, жон, отроків. Серед святих усіх часів неабияке місце в православному календарі займають діти. Православне благочестя з особливою любов'ю ставиться саме до дітей, які стали жертвами раптової насильницької смерті. У їхньому випадку жертвна смерть з'єднувалася з чистотою їхньої невинності. Тим самим ще не зовсім зрілі у фізичному сенсі отроки і немовлята ставали справжньою «сіллю землі» і «світлом світу».

Найпершими християнськими мучениками виявилися малі діти – 14 тисяч віфлеємських немовлят, убитих за наказом царя Ірода тільки за те, що серед них могло бути Немовля Христос. Пізніше, в перші століття християнства, найяскравішими представниками дітей-мучеників стали юні мешканки Стародавнього Риму Віра, Надія

і Любов – особливо шановані досі святі дівчатка 12, 10 і 9 років, які жили за царя Адріана, гонителя християн, і прийняли мученицький вінець за відмову поклонитися язичницьким богам.

Шанування святих дітей бере свій початок ще в старозавітній традиції. Мученицький вінець за вірність Богу і звичаям батьків задовго до Христа прийняли деякі діти-ізраїльтяни. Святе Письмо і Передання свідчать про мученицьку кончину грудних дітей разом із матерями за часів юдейських війн. Маккавейські отроки (166 р. до Р. Х.) разом зі своєю матір'ю, знатною юдейкою, були схоплені і відправлені до царя в Антіохію, де зазнали тортур і залякувань, щоб відступили від батьківського Закону і Бога Саваофа. Всіх отроків, починаючи з найстаршого, вбили на очах у матері Соломії.

У Софії Київській є чимало образів святих отроків, але особливе місце тут відведено зображенню трьох отроків юдейських, якому присвячено цю публікацію. Її *мета*: характеристика сюжетів та їх вивчення в науці, уточнення

атрибуції цих святих і акцентуація ролі сюжетів у загальній системі розпису.

Виклад основного матеріалу. На зверненій до центральної нави південній площині північно-західного підкупольного стовпа Софійського собору, в три реєстри, зображені один над одним три старозавітні отроки – Ананія, Місаїл, Азарія (рис. 1–3). Вони фігурують у Книзі пророка Даниїла, де розповідається, як у VI ст. до н. е. вавилонський цар Навуходоносор наказав спорудити золотого боввана, якому повинні були поклонитися всі жителі країни. Отроки Ананія, Місаїл та Азарія, які відмовилися зробити це і відкрито визнали свою віру в єдиного Бога, були кинуті в розжарену піч, але чудом врятовані ангелом, який зійшов з небес. Чудо спонукало Навуходоносора до визнання єдиного Бога істинним, «бо немає іншого Бога, що міг би так урятувати» (Дан. 3).

У древній Церкві вавилонських отроків шанували як мучеників. Священномученик Іполит Римський в умовах гонінь закликає християн бути стійкими в сповіданні віри і готовими прийняти мучеництво заради Христа, що призведе, як і у випадку з хлопцями та Навуходоносором, до навернення язичників (Никитин и др. 2009, с. 481–486).

Найперше в ранньохристиянському живописі зображення сюжету «Три отроки в печі вогняній» датують I ст. (Dictionnaire 1920, col. 224). На відомій фресці III ст. з катакомб Прісцилли представлені троє юнаків у коротких хітонах зеленого кольору і фрігійських шапочках у позі Оранти; їхні ноги лижуть язика червоного полум'я (Wilpert 1903, S. 358, pl. 78, fig. 1).

До середини III ст. композиція набуває поширення спочатку на саркофагах. Прикладом може слугувати саркофаг з музею Ватикану (315–325 pp.), на фризі якого зображені у вогняній печі юнаки в римських туніках (Age of Spirituality 1979, p. 416, № 374). Згодом цей сюжет трапляється також на творах прикладного мистецтва. Зокрема, на позолоченому денці скляної чашки кінця IV ст. з Метрополітен-музею в США, з погрудним зображенням хлопця в центрі і навколо нього латинським написом: «Живи!», серед інших є зображення трьох отроків, одягнених у підперезані туніки (Age of Spirituality 1979, p. 420, № 377).

Зображення отроків у центральній наві Софії Київської виконано мінеральними фарбами в техніці фрески в першій половині XI ст. Юнаки стоять з молитовно розкритими перед грудьми долонями, одягнені в короткі підперезані хітони, поверх яких – довгі плащі, застібнуті на грудях

Рис. 1. Святий отрок Ананія.
Фреска XI ст.

круглою фібулою, з-під тунік визирають заправлені в чоботи штани, навколо їхніх голів – німби.

Одяг юних праведників персидський. Використання асиро-вавилонянами подібного одягу підтверджується свідченням давньогрецького історика Геродота. За його словами, вони носили довгу туніку, зверху іншу – вовняну, а на ній невеличкий плащ (Лопухин 1910, с. 29).

Написів-імен на зображеннях отроків не збереглося. Однак їх визначено давно за іконографією, починаючи з альбому російського художника

Рис. 2. Святий отрок Місаїл.
Фреска XI ст.

Рис. 3. Святий отрок Азарія.
Фреска XI ст.

і археолога XIX ст. Ф. Солнцева. Він так ідентифікував отроків (знизу вгору) – Місаїл, Азарія, Ананія (Киевский Софийский собор 1887, рис. 35). З такою атрибуцією погодилася радянська дослідниця І. Головань (Головань 1973, с. 47).

Однак результати нещодавніх палеографічних досліджень дали змогу висунути припущення щодо іншого порядку розміщення отроків на хрещатому стовпі. На зображенні отрока, розташованому в першому знизу реєстрі стовпа, український історик-епіграфіст В. Корнієнко знайшов запис-графіті «Ана[ни]а ‘Ананія’». Цей запис розташований на відстані 193 см від сучасної підлоги і 21 см від лівого ребра лопатки хрещатого стовпа. За формою написання літери *a* з видовженою спинкою та округлою петлею

графіті датується другою чвертю XI – кінцем XII ст. (Корнієнко 2011, с. 40, 358, 384). Якщо графіті точно ідентифікує Ананію, то отрок, зображений над ним, – це Місаїл, а в третьому реєстрі – образ Азарії, оскільки порядок переліку трьох юдейських отроків у тексті Біблії такий: «...Ананія, Місаїл, Азарія...» (Дан. 3:12-14).

У короткому житті вавилонських юнаків у Синаксарі Константинопольської Церкви повідомляється, що отроки воскресли разом з Христом, але згодом померли. За імператора Лева I (457–474) відбулося перенесення їхніх мощей з Вавилонії в Константинополь. За іншим переказом, гробниці пророка Даниїла і вавилонських отроків розташовані в м. Кіркук в Іраку. Оскільки порятунок отроків із печі розглядався

як прообраз Воскресіння Христа, пісню вавилонських отроків було включено до складу ранкової служби, однією з тем якої є прославлення Воскресіння (Никитин и др. 2009, с. 481–486; цит. за: Никитенко, Корниенко 2014, с. 44).

У візантійській традиції, принаймні вже з V–VI ст. святкування на честь пророка Даниїла і трьох вавилонських отроків було пов'язано з передріздвяним циклом, бо чудесний порятунок отроків розумівся також як прообраз Втілення Сина Божого від Пріснодіви Марії (Погребняк 2005, цит. за: Никитенко, Корниенко 2014, с. 44). Тобто в розпису Софії образи трьох отроків, без сумніву, пов'язані з темою Пришестя Спасителя і Воскресіння, що була актуальною в часи створення Софії Київської.

У середньовічній літературі подвиг трьох юнаків також пов'язується з темою хрещення Русі. У «життеписі Василя», написаному дідом дружини київського князя Володимира Святославича княгині Анни Константином VII Багрянородним, розповідається про те, що за засновника династії імператора Василя I Македонянина (867–886) і патріарха Ігнатія (867–877) на Русь був посланий архієпископ, покликаний повернути «войовничий і безбожний» народ росів. З цією метою єпископ запропонував варварам Святе Євангеліє і розповів про деякі дива Спасителя. Звернувся святий за прикладами і до Старого Завіту. Росів особливо вразила історія чудесного порятунку Богом отроків, які були кинуті в піч і залишилися неушкодженими, і вони зажадали повторення чуда. Тоді святий кинув у піч Євангеліє, яке після того, як вогонь згас, виявилось неушкодженим. Вражені дивом, варвари без вагань прийняли хрещення. Історики вважають, що згадуване Константином VII хрещення росів відбулося за князя Аскольда, тобто в 60-ті рр. IX ст. (див.: Никитенко 2008, с. 207).

Сюжет «Три старозавітні отроки» був дуже популярний у східно-християнському іконопису. У Софії Київській він трапляється ще тричі – на північній стіні Георгіївського приділу, на західній стіні північної частини хор і на північній стіні центральної нави (поверх княжого портрета).

У Георгіївському приділі композиція, написана в техніці фрески в XI ст., збереглася неповністю: з лівого боку – фігура з наведеним вище описом отрока, правіше – трьохчетвертна фігура, пробите пізніше вікно знищило верхню частину її, і ще правіше – залишок плаща третьої фігури, що виглядає з-під олійного живопису XIX ст. (рис. 4). На думку Н. Нікітенко і В. Корнієнка, сюжет «Три отроки» логічним чином вписується

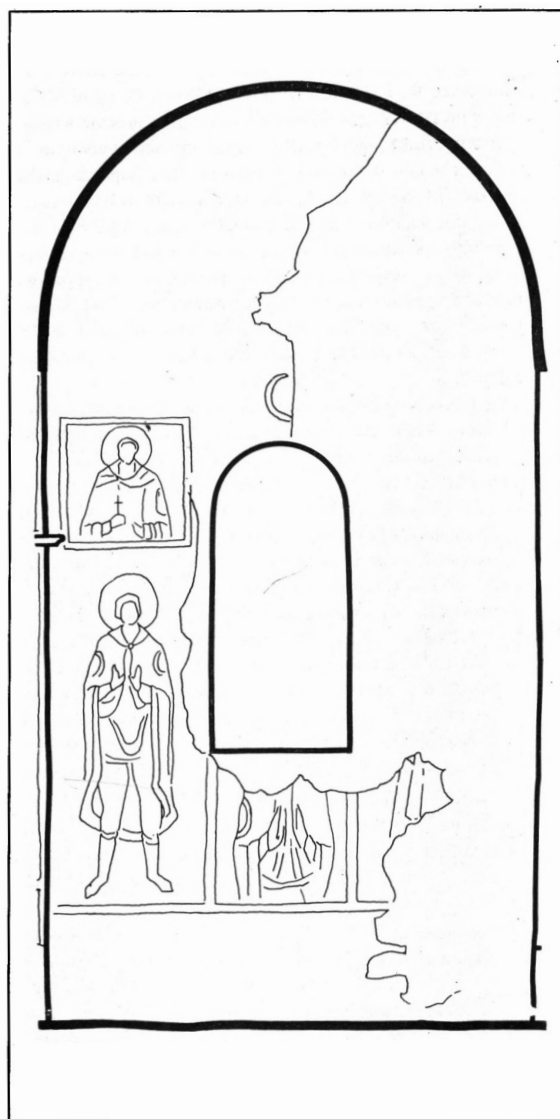
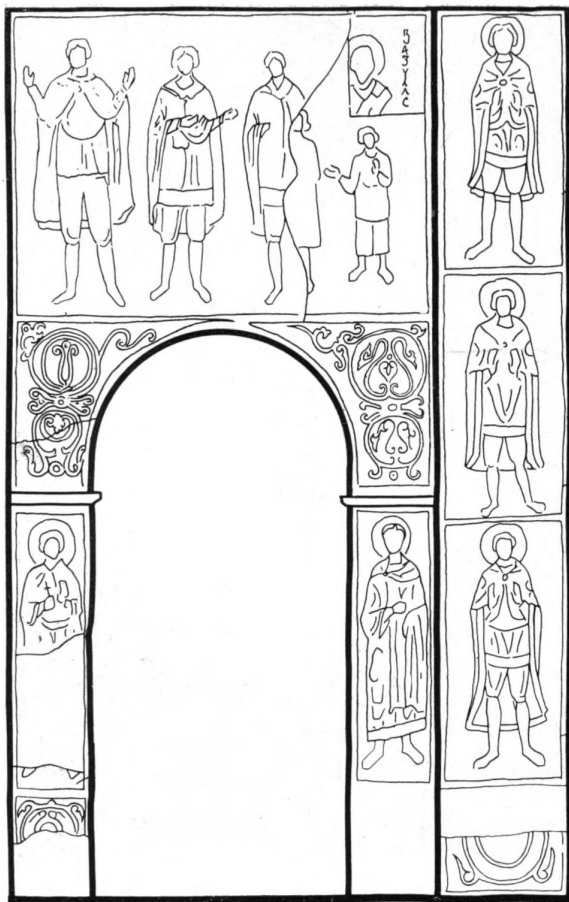

Рис. 4. Схема фрески XI ст. на північній стіні Георгіївського приділу

у фресковий цикл Георгіївського вівтаря тому, що ця старозавітна історія прообразує християнську, коли повторюється в житті Георгія, який згадав трьох отроків під час муки в рову з вапном. Але історія трьох отроків відгукнулася і в історії Русі (Никитенко, Корниенко 2014, с. 47). Згідно з митрополитом Іларіоном, приклад Навуходоносора надихнув князя Володимира на благі справи, причому Володимир, подібно вавилонському царю, спокутував свої гріхи милостиною і щедрістю до убогих (Молдован 1984, с. 95). На це вперше звернула увагу Н. Нікітенко (див.: Никитенко 1999, с. 142–143).

Як зазначає Н. Нікітенко, паралель «Володимир – Навуходоносор» була добре відома в Стародавній Русі, оскільки ми знову знаходимо її в Іпатіївському літописі під 1288 роком у панегірику володимиро-волинському князю

Рис. 5. Схема фрески XI ст. на північно-східному стовпі центральної нави і зображення трьох отроків над аркою у XIX ст.

Володимиру Васильковичу, якому переадресовується похвала його славному предку Володимиру Святославичу, що читається в «Слові» Іларіона (Полное собрание русских летописей 2001, стлб. 915–916; пор.: Никитенко 1999, с. 143).

На західній стіні північної частини хор розташована фрескова композиція XI ст. «Три отроки в печі вогняній». Збереженість живопису незадовільна: пошкоджений і місцями втрачений фарбовий шар, наявні потертості і подряпини. Отроки зображені в печі, позаду них – ангел-спаситель з розкритими над праведниками крилами.

Сюжет «трьох отроків» трапляється ще раз, хоча це зображення не належить до початкового розпису собору. Історія виникнення його тут є дуже цікавою. На північній стіні центральної нави Софії Київської над аркою над зображенням частини ктиторської композиції сім'ї князя Володимира реставратор П. Юкін у 1935 р. під олійним живописом XIX ст. виявив композицію, яку він характеризує як фреску XV – початку XVI ст., і назвав її «Невідомі святі» (рис. 5). Тут зображено трьох юнаків і залишки німба

четвертої фігури. Юнаки вбрані в типовий одяг старозавітних отроків, з молодими обличчями і характерними шапочками. Ліва, найвища фігура тримає руки в позі моління, дві інші – простягають руки в бік вітвара і відсутньої четвертої фігури. Безсумнівно, це зображення трьох старозавітних отроків. Четвертою фігурою, ймовірно, був пророк Даниїл.

На цій фресці збереглася частина більш пізнього напису, який проф. Попов відносить до XVII–XVIII ст. і стверджує, що він написаний поверх фрески XV–XVI ст. І. Головань вважає, що якщо погодитися з датуванням П. Юкіна, то писалася фреска в період Омельковичів у Києві (Головань 1973, с. 49). Але погодитися з цим неможливо, оскільки, по-перше, тут відкрито фрагмент княжого портрета XI ст., а, по-друге, у 1651 р. голландський художник А. ван Вестерфельд зобразив на цій стіні жіночу половину княжого портрета XI ст., поновленого за часів митрополита Петра Могили. На цю обставину звернула нашу увагу Н. Нікітенко. Мистецтвознавець Ю. Коренюк вважає часом появи цього живопису період між реставрацією фресок митрополитом Петром Могилою і побілкою стін собору наприкінці XVII ст. за митрополита Варлаама Ясинського, тобто датує сюжет другою половиною XVII ст. (Коренюк 1999, с. 20). Натомість Т. Рясная, яка вивчає історію реставрації стінопису Софії Київської, переконливо доводить, що три старозавітні отроки, намальовані поверх княжого портрета, за технікою і стилем виконання насправді є твором відомого реставратора Макара Пешехонова, який працював тут під керівництвом Ф. Солнцева в середині XIX ст. Дослідниця зазначає, що композиція підкреслює неповторний індивідуальний почерк і філігранну техніку майстра, творчу спадщину якого фактично втрачено (Рясная 2018, с. 18–27). На нашу думку, виконання знавцем давньоруського мистецтва М. Пешехоновим на стіні центральної нави Софії Київської, навпроти головного вітвара сюжету трьох отроків засвідчує розуміння його важливості для стінописної програми «митрополії руської».

Висновки. Отже, на прикладі неодноразового зображення трьох вавилонських отроків у монументальному живописі Софії Київської можна пересвідчитись у популярності в давньоруському релігійному мистецтві цих юних праведників та чуда, яке з ними сталося «у печі вогняній», а також у символічній важливості цієї старозавітної історії в справі християнізації Русі та в успадкуванні давніх традицій у мистецтві України.

Список використаної літератури

- Головань И. А. Новые данные по иконографии древней росписи Софии Киевской. *София Киевская : Материалы исследования*. Київ : Будівельник, 1973. С. 46–49.
- Киевский Софийский собор. *Древности Российского государства : Альбом*. Санкт-Петербург : Изд. Импер. Рус. Археолог. о-ва, 1887. Вып. 4. 12 с. + 25 с. ил.
- Коренюк Ю. З історії реставрації Софії Київської. *Ант : Інформаційно-довідковий вісник археології, мистецтва, культурології*. Київ, 1999. Вип. 1. С. 19–24.
- Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Ч. 3 : Центральна нава. Київ : Горобець, 2011. 399 с.
- Лопухин А. П. Толковая Библия или Комментарий на все книги св. Писания Ветхого и Нового Завета. Т. 7. Петербург, 1910. 83 с.
- Молдован А. М. Слово о законе и благодати Илариона. Київ : Наукова думка, 1984. 240 с.
- Никитенко Н. Н. Русь и Византия в монументальном комплексе Софии Киевской: Историческая проблематика. Киев : Ин-т украинской археологии и источниковедения им. М. С. Грушевского НАН Украины, 1999. 294 с.
- Никитенко Н. Н. Святая София Киевская / под ред. Куковальской И. М. Киев : Горобець, 2008. 334 с.
- Никитенко Н., Корнієнко В. Собор святих Софии Киевской. Київ : Ін-т української археології та історії, 2014. 336 с. + 140 ил.
- Никитин С. И., Ткаченко А. А., Лукашевич А. А. Вавилонские отроки. *Православная Энциклопедия*. Москва : Церковно-науч. центр «Православная энцикл.», 2009. Т. 6. С. 481–486. URL: <http://www.pravenc.ru/text/153809.html> (дата обращения: 12.03.2020).
- Ошарина О. В. Сюжет «Три отрока в печи огненной» в коптском искусстве. *Античная древность и средние века*. 2006. Вып. 37. С. 22–31.
- Погребняк Н., протоиерей. Ветхозаветные прообразы Рождества Христова: Пророк Даниил в литургическом предании и иконографии. *Московские епархиальные ведомости*. 2005. № 9–10.
- Полное собрание русских летописей. Т. 2 : Ипатьевская летопись. Москва : Языки русской культуры, 2001. XVI, 938, L, [14] с.
- Рясная Т. М. З історії реставрації стінопису Софії Київської. Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2018. 172 с., іл.
- Age of Spirituality. Late Antique and Early Christian Art. Third to Seventh Century. Catalogue of the Exhibition at the Metropolitan Museum of Art (19.11.1977 – 12.02.1978). N.Y. : Metropolitan Museum of Art and Princeton University Press, 1979. 736 p.
- Dictionnaire d'Archeologie chretienne et de Liturgie / Ed. F. Cabrol, H. Leclercq. Paris, 1920. Vol. 3. 832 p.
- Wilpert J. Die Malereien der Katakomben Roms. Freiburg-im-Breisgau : Herder, 1903.

References

- Age of Spirituality. Late Antique and Early Christian Art. Third to Seventh Century. Catalogue of the Exhibition at the Metropolitan Museum of Art (19.11.1977 – 12.02.1978). 1979. N.Y.: Metropolitan Museum of Art and Princeton University Press.
- Cabrol, Fernand, and Henri Leclercq, ed. 1920. *Dictionnaire d'Archeologie chretienne et de Liturgie*. Vol. 3. Paris.
- Golovan, I. A. 1973. "Novye dannye po ikonografii drevnei rospisi Sofii Kievskoi. [New data on the iconography of the ancient painting of St. Sophia of Kyiv]." In *Sofia Kievskaja: Materialy issledovaniy* [St. Sophia of Kyiv: Research Materials], 46–9. Kyiv: Budivelnik [in Russian].
- Kievskii Sofiiskii sobor [St. Sophia Cathedral of Kyiv]. 1887. In *Drevnosti Rossiiskogo gosudarstva* [Antiquities of the Russian State], 4. St. Petersburg [in Russian].
- Koreniuk, Yurii. 1999. "Z istorii restavratsii Sofii Kyivskoi [From the history of the restoration of St. Sophia of Kyiv]." *Ant : Informatsiino-dovidkovyi visnyk arkeolohii, mystetstva, kulturolohii* [Ant : Information and Reference Bulletin of Archeology, Art, and Cultural Studies] 1:19–24 [in Ukrainian].
- Kornienko, Viacheslav. 2011. *Korpus graffiti Sofii Kyivskoi (XI – pochatok XVIII st.). Ch. 3: Tsentralna nava* [Graffiti corps of St. Sophia of Kyiv (11th – beginning of the 18th century). Ch. 3: Central nave]. Kyiv: Horobets [in Ukrainian].
- Lopukhin, Aleksandr. 1910. *Tolkovaya Bibliya ili Kommentariy na vse knigi sv. Pisaniya Vetkhogo i Novogo Zaveta* [Explanatory Bible or Commentary on all books of St. Scriptures of the Old and New Testaments]. Vol. 7. Petersburg [in Russian].
- Moldovan, Aleksandr. 1984. *Slovo o zakone i blagodati Ilariona* [A word about the law and grace of Hilarion]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Nikitenko, Nadezhda. 1999. *Rus i Vizantiia v monumentalnom komplekse Sofii Kievskoi: Istoricheskaia problematika* [Rus and Byzantium in the monumental complex of St. Sophia of Kyiv: Historical issues]. Kyiv: M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Study of the NAS of Ukraine [in Russian].
- _____. 2008. *Sviataia Sofia Kievskaja* [Saint Sophia of Kyiv], ed. by N. M. Kukovalska. Kyiv: Horobets, 2008 [in Russian].
- Nikitenko, Nadezhda, and Viacheslav Kornienko. 2014. *Sobor sviatykh Sofii Kievskoi* [The council of saints of St. Sophia of Kyiv]. Kyiv: M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Study of the NAS of Ukraine [in Russian].
- Nikitin, S. I., A. A. Tkachenko, and A. A. Lukashevich. 2009. "Vavilonskiye otroki" ["The Babylonian youths"]. In *Pravoslavnaia Entsiklopediya* [The Orthodox Encyclopedia] 6:481–6. Moscow: Tserkovno-nauch. tsentr "Pravoslavnaia entsikl.". Accessed March 12, 2020. <http://www.pravenc.ru/text/153809.html> [in Russian].
- Osharina, Olga. 2006. "Siuzhet «Tri otroka v peshchi ognennoy» v koptskom iskusstve" ["The plot "Three youths in a fiery furnace" in the Coptic art"]. *Antichnaya drevnost' i sredniye veka* [Antiquity and the Middle Ages] 37:22–31 [in Russian].
- Pogrebniak, Nikolai, archpriest. 2005. "Vetkhovetnyye proobrazy Rozhdestva Khristova: Prorok Daniil v liturgicheskom predanii i ikonografii" ["Old Testament types of the Nativity of Christ: Prophet Daniel in liturgical tradition and iconography"]. *Moskovskie Ieparkhialnyie Vedomosti* [Moscow Diocesan Sheets] 9–10 [in Russian].
- Polnoe sobranie russkikh letopisei. T. 2. Ipat'ievskaya letopis' [The complete collection of Russian chronicles. Vol. 2. Ipat'ievskiy Chronicle]. 2001. Moscow: Yazyki russkoi kultury [in Russian].
- Ryasna, Tamara. 2018. *Z istorii restavratsii stinopysu Sofii Kyivskoi* [From the history of restoration of the wall paintings in St. Sophia of Kyiv]. Vinnytsya: Vinnytska oblasna drukarnia [in Ukrainian].
- Wilpert, Joseph. 1903. *Die Malereien der Katakomben Roms*. Freiburg-im-Breisgau: Herder.

Serhii Bozhko

THREE BABYLONIAN YOUTHS IN THE PAINTINGS OF ST. SOPHIA CATHEDRAL IN KYIV

In order to realize our own identity, we look closely at the past, at the sacred cult tradition of our ancestors. The real treasury of this tradition is St. Sophia of Kyiv, a monument of the first half of the 11th c., where hundreds of images of holy men, women and youths have been preserved. Among the saints of all times, children occupy an important place in the Orthodox calendar. Orthodox piety has a special love for children who have fallen victim to sudden violent death. This article analyzes how the Old Testament story “Three Hebrew youths in the fiery furnace” is illustrated in the monumental fresco painting of St. Sophia of Kyiv. The characterization of the images of the holy youths, specification of the attribution of their individual images and accentuation of the role of the plots in the general system of painting are given. The Babylonian youths are depicted four times in the monumental painting of St. Sophia Cathedral. In three cases, it is the primary fresco painting of the 11th c. in the central nave, St. George’s Chapel and the choirs. In the fourth case, this is a 17th c. painting in the central nave. According to the Byzantine tradition, in the paintings of St. Sophia of Kyiv the images of the three children are related to the theme of the Saviour’s Resurrection, which was relevant at the time of the creation of the cathedral. The multiple depiction of the three Babylonian youths in the monumental painting of St. Sophia of Kyiv testifies to the popularity in old Rusian religious art of these young righteous and the miracle that happened to them “in the fiery furnace”, as well as to the symbolic importance of this Old Testament story in the baptism of Rus and in the inheritance of old traditions in the art of Ukraine.

Keywords: St. Sophia of Kyiv, three Babylonian youths, fiery furnace, monumental painting, fresco.

Матеріал надійшов 15.03.2020

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)